

ЕСТЕТИЧНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ А. С. МАКАРЕНКА

УДК 37.091.4Макаренко:37.015.31:502/504

І. С. Котенєва

А. С. МАКАРЕНКО ПРО ЕСТЕТИКО-ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

В історії педагогіки школи в різні історичні періоди поступово зложилася система поглядів на культуру взаємин людини із природою, гармонію взаємодії з нею. Ця система включає: завдання, принципи, зміст, форми й методи як екологічного, так і естетичного виховання й навчання. Взаємозв'язок цих напрямків у нашому дослідженні трактується як естетико-екологічне виховання, естетико-екологічна культура. Особливий інтерес і цінність представляє досвід українських педагогів і вчених, етнопедагогічний матеріал, яких, дозволяє формувати в молодого покоління національну самосвідомість, почуття гордості, достоїнства за свою історію й культуру, країну, сформувати потребу зберегти здорове природне середовище для майбутніх поколінь України.

Метою статті є вивчення та узагальнення досвіду естетико-екологічного виховання та навчання в педагогічній спадщині А. С. Макаренка. Розгляд його внеску в проблему естетико-екологічного навчання та виховання.

Естетико-екологічне виховання виділяється як самостійний напрямок у педагогіці завдяки тому, що має особливий власний предмет. Предметом естетико-екологічного виховання є: краса самої природи; краса природи відбитої в мистецтві; краса відносин людини до природи.

Методика естетико-екологічного виховання припускає активне взаємодією дітей з миром природи. Хоча як відзначав, В. О. Сухомлинський природа сама собою не виховує. Дарма очікувати від людини, що залишилася наодинці із природою, підвищення інтелектуального рівня, удосконалення моральних особистісних якостей. Виховувати може тільки активна взаємодія людини із природою. Взаємодія із природою здатна вирішувати не тільки педагогічні завдання, затверджуючи гуманістичні цінності й ідеали, але й медико-терапевтичні проблеми, знімаючи психофізіологічну напруженість і відновлюючи психічну рівновагу. Естетико-екологічне виховання необхідно розглядати у взаємозв'язку з естетико-екологічною культурою особистості, сутність, якої розкривається в контексті загальної теорії культури – насамперед духовної. Розгляд різних підходів до розуміння культури, дозволило виділити, що культура є результат тривалої соціальної еволюції, пов'язаної з виробництвом, трудовою діяльністю й

нагромадженням людьми досвіду взаємодії з оточуючим природним і соціальним середовищем.

Естетико-екологічна культура являє собою продукт матеріальної й духовної діяльності, що формувалася історично й спочатку була уплетена в єдину культуру взаємодії людини з навколишнім світом, синтетичну культуру взаємодії людини із зовнішнім миром, а її елементи виявили себе й у господарській, і в художній, і в пізнавальній, і в комунікативній діяльності. Виділення її в самостійну область духовної культури відбулося в результаті дій двох тенденцій: диференціації й інтеграції її елементів. Хоча «границі» естетико-екологічної культури дотепер добре проглядаються: вона перебуває між етикою й естетикою, теорією пізнання й екологією.

В культурі людини формується й проявляється цілісно: сприйняття з'єднується з пізнанням, пізнання з потребами, потреби з емоціями, емоції з відношенням, відношення з діяльністю. У свою чергу, всі прояви людської особистості переходять і проникають друг у друга.

Джерелом формування естетико-екологічної культури виступає як естетичне в природі, так і відбиття природної краси й гармонії в мистецтві. Найважливішою умовою реалізації специфічного шляху формування естетико-екологічної культури особистості є використання мистецтва, взаємодії різних його видів. Особливе виховне значення мистецтва обумовлене його цілісним впливом на інтелектуальну й емоційно-вольову сфери людини. Естетико-екологічне відношення виникає тоді, коли природа з'являється для суб'єкта як естетична цінність.

Наша концепція естетико-екологічної культури будується на ідеї художньої оснащеності естетико-екологічної діяльності. Оснащеність означає ступінь розвитку естетико-екологічних потреб й естетичних емоцій, рівень володіння естетико-екологічними знаннями й уміннями, необхідними для здійснення практичної поведінки.

Естетико-екологічна культура – це система мотиваційної, теоретичної й практичної оснащеності особистості для успішного здійснення естетико-екологічної діяльності (сприйняття, розуміння, спілкування, захист і творчість естетичного в природі).

Естетико-екологічна культура як люміваційна, теоретична й практична оснащеність естетико-екологічної діяльності вимагає комплексного підходу у вихованні: постійної взаємодії в роботі навчальних, культурно-просвітніх, суспільно-політичних організацій й установ; активного залучення засобів науки, мистецтва, пропаганди, електронної інформації й ін.; тісної взаємодії естетико-екологічної освіти, освіти й виховання молоді за участю в різноманітній суспільній діяльності екологічного профілю; привнесення екологічного змісту в усі напрямки виховної роботи; гнучкого керування суспільною екологічною свідомістю за допомогою раціональних й емоційних факторів.

Багато елементів естетико-екологічного виховання присутні в практиці роботи установ керованих А. С. Макаренко. Головна мета в цьому питанні виражена наступними словами «Бити на красу, значить бити напевно», оскільки прагнення до краси міцно закладене природою в кожній людині. Це кращий важіль, яким можна повернути людину до культури. Естетичне розглядалося їм як основа морального та духовного. Естетичне в природі це не тільки доцільне, корисне в гуманітарно-прикладному значенні, але необхідне для гармонійного розвитку колективу. Виховання «почуття краси» можливо лише в контексті загального естетичного розвитку особистості. Тому категорія естетичного в трактуванні А. С. Макаренко має широкий зміст. Педагог говорить про естетику колективного життя, праці, гри, дисципліни, учинку, одягу, тіла й ін. Естетика підвищує в особистості вимогливість до себе, умовам життя, формує почуття людського достоїнства, поваги до самої себе. Значимість естетичної діяльності в очах дитини підвищується в умовах колективного її виконання, що дає можливість порівнювати свої досягнення, змагатися з іншими, вчитися в них. У відповідності зі знаменитим законом: «рух – форма життя колективу, зупинка – форма його смерті», А. С. Макаренко вимагав постійного ускладнення змісту естетичної діяльності дітей, розмаїтості форм і методів виховання. Необхідного залучення всіх без винятку підлітків у доступні їм види естетичної діяльності, що розвивають їхні здатності до ступеня майстерності.

У досвіді роботи А. С. Макаренко використалися потужні форми й методи естетико-екологічного виховання:

- сільськогосподарська праця: обробка землі, вирощування фруктів, злакових, баштанних культур, робота на фермі, в оранжереї, пасіці;
- робота з екологічного благоустрою колонії і її околиць: посадка алей і саду, квітників, проріджування лісу, очищення берегів ріки й озера, збереження природної краси природи;
- селекційна робота із тваринами й рослинами, оволодіння раціональними засобами їхнього вирощування;
- підвищення культури рослинництва й тваринництва, засвоєння агрономічних, зоотехнічних, метеорологічних й ін. знань, читання відповідної науково-популярної літератури;
- спілкування з селянами прилеглих сіл, засвоєння народної культури, філософії та моралі трудової діяльності, поведінки в природі;
- прищеплювання вихованцям санітарно-гігієнічних норм, формування здорового способу життя, краси людського тіла, загартовування природними факторами;
- естетизація трудової діяльності: впровадження свят, ритуалів, традицій пов'язаних з господарською діяльністю

- походи, спів, прогулянки по околицях, подорожі й екскурсії по країні;
- заняття фізичною культурою, проведення спортивних свят, ігор, змагань на місцевості;
- читання художньої літератури, бесіди, знайомство з фольклором;
- заняття естетичною діяльністю в різних творчих кружках і колективах.

Таким чином, розгляд найбільш значимих аспектів естетико-екологічного виховання в педагогічній спадщині А. С. Макаренка дозволяє накопичити матеріал необхідний для розуміння цілей, принципів, змісту, форм і методів роботи в сучасній українській школі; обґрунтувати нові підходи до вирішення проблем екологічного виховання молоді. Перспективами подальшої роботи є: розробка нових технологій ноосферного (естетико-екологічного) навчання та виховання особистості. Розробка програми підготовки фахівців вищої кваліфікації, здатних вести дітей до досягнення гармонії у взаєминах із природою.

Список використаної літератури

1. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса. Проблемы школьного советского воспитания / Антон Семенович Макаренко Собр. соч. : в 5 т. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1980. – Т. 5. – С. 9 – 190.

Котенєва І. С. А. С. Макаренко про естетико-екологічне виховання молоді

В історії педагогіки школи в різні історичні періоди поступово зложилася система поглядів на культуру взаємин людини із природою, гармонію взаємодії з нею. Ця система включає: завдання, принципи, зміст, форми й методи як екологічного, так і естетичного виховання й навчання. Взаємозв'язок цих напрямків у нашому дослідженні трактується як естетико-екологічне виховання, естетико-екологічна культура. Особливий інтерес і цінність представляє досвід українських педагогів і вчених, зокрема А. С. Макаренка, який дозволяє формувати в молодого покоління національну самосвідомість, почуття гордості, достоїнства за свою історію й культуру, країну, сформувати потребу зберегти здорове природне середовище для майбутніх поколінь України.

У статті представлений узагальнений досвід естетико-екологічного виховання й культури в історії педагогіки. Розглянуто особистий внесок у проблему естетико-екологічного навчання й виховання А. С. Макаренка, що дозволяє накопичити матеріал необхідний для розуміння цілей, принципів, змісту, форм і методів роботи в сучасній українській школі; обґрунтувати нові підходи до вирішення проблем екологічного виховання молоді.

Ключові слова: культура естетико-екологічна культура, естетико-екологічне виховання.

Котенева И. С. А. С. Макаренко об эстетико-экологическом воспитании молодежи

В истории педагогики школы в разные исторические периоды постепенно сложилась система взглядов на культуру взаимоотношений человека с природой, гармонию взаимодействия с ней. Эта система включает: задачи, принципы, содержание, формы и методы как экологического, так и эстетического воспитания и образования. Взаимосвязь этих направлений в нашем исследовании трактуется как эстетико-экологическое воспитание, эстетико-экологическая культура. Особый интерес и ценность представляет опыт украинских педагогов и ученых, в частности А. С. Макаренко, который позволяет формировать у молодого поколения национальное самосознание, чувство гордости, достоинства за свою историю и культуру, страну, сформировать потребность сохранить здоровую естественную среду для будущих поколений Украины.

В статье представлен обобщенный опыт эстетико-экологического воспитания и обучения в истории педагогики. Рассмотрен личный вклад в проблему эстетико-экологического обучения и воспитания А. С. Макаренко, что позволяет накопить материал необходимый для понимания целей, принципов, содержания, форм и методов работы в современной украинской школе; обосновать новые подходы к решению проблем экологического воспитания молодежи.

Ключевые слова: культура, эстетико-экологическая культура, эстетико-экологическое воспитание.

Koteneva I. S. A. S. Makarenko about Aesthetic-ecological Education of Youth

In the history of pedagogics of school during different historical periods there was a system of views at culture of mutual relations of the person with the nature, harmony of interaction with it. This system includes: objects, principles, contents, forms and methods both ecological and aesthetic education and upbringing. The interrelation of these directions in our research is treated as aesthetic and ecological education, aesthetic and ecological culture. Special interest and value represents the experience of the Ukrainian pedagogues and scientists, ethnopedagogical material, which allows to form at young generation national consciousness, feeling of pride for their history, culture and country. Allows to generate the requirement to keep save a healthy habitat for the future generations of Ukraine.

In the article the generalized experience of aesthetic and ecological education and training in the history of pedagogics is submitted. There is considered personal contribution to the problem of aesthetic and ecological training and to education of outstanding Ukrainian scientists, pedagogues that

allows to save up necessary material for understanding the purposes, principles, contents, forms and methods of work at modern Ukrainian school; to prove new approaches to the decision of problems of ecological education of youth.

Key words: culture, aesthetic-ecological culture, aesthetic-ecological education.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.091.4Макаренко:37.015.31

О. В. Кривенко

ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А. С. МАКАРЕНКА

Період 20-х років був часом бурхливого розвитку краєзнавства в Україні. Цей період характеризується тим, що на нього знову було звернено увагу після довгої перерви. У 1930-х р. краєзнавчий матеріал почали використовувати при викладанні в педвузах, педтехнікумах. Повсюди виникали гуртки, наукові товариства, творчі об'єднання, інші організації краєзнавців. Але для нас особливо важливим є той факт, що загальнокраєзнавчий рух 20-х років послужив основою для подальшого розвитку саме педагогічного краєзнавства.

З того часу з'являється термін «педагогічне краєзнавство». У подальшому він міцно входить в лексичну основу загальної педагогіки як самостійне наукове явище, яке активно розвивається в працях А. Аптікієва, С. Кривої, В. Матіяш, Т. Міщенко, Л. Смирнової, О. Терехіна та ін. Сьогодні провідною тенденцією є розширення вивчення сутності цього поняття як важливої частини навчально-виховного процесу. З'являються спроби охарактеризувати його детальніше і довести необхідність та доцільність використання у системі підготовки майбутнього вчителя.

За визначенням Н. Побірченко педагогічне краєзнавство – це галузь історико-педагогічного знання про особливості розвитку освіти, науки, педагогічної думки, культури місцевого краю, вивчення, збереження та творче використання регіонального педагогічного досвіду в теорії і практиці сучасних освітніх закладів.

Якщо зробити невеликий ретроспективний аналіз, то слід відзначити, що шкільне краєзнавство було однією з форм широкого громадського руху, спрямованого на вивчення свого краю. Життєва